

ПРИКАЗ СТАЊА ДОБРОВОЉНИХ
ПЕНЗИЈСКИХ ФОНДОВА У СРБИЈИ

Марко Павловић
Привредна академија Нови Сад,
Факултет за економију и инжењерски менаџмент

У чланку се разматра функционисање пензијских фондова и осигуравајућих компанија у Србији, као и могућност улагања у пензијске фондове за бољу будућност финансијског тржишта Србије. Доношење закона о добровољним пензијским фондовима донело је и многе недоумице о суштини реформе пензијског система. Пензијско осигурање је веома важна компонента укупне социјалне политике готово свих земаља савременог света. Оно представља облик „присилне“ штедње појединца за доба биолошки умањене способности за рад. Приватни пензијски системи су најмлађа компонента пензијског устројства и представљају уређени скуп процеса и односа њихових носилаца, а надлежност Народне банке Србије је да врши надзор рада добровољних пензијских фондова.

Кључне речи: *пензијски фондови, добровољни пензијски фондови, инвестициони фондови, тржиште капитала и улога државе.*

Увод

Грађани у Србији још увек нису свесни или не познају довољно какве све могућности за штедњу постоје, поред оне у банкама, и колико су поуздане. Томе у прилог иду истраживања, реализована од стране осигуравајућих кућа, у којима се види да већина испитаних грађана не зна разлику између осигурања живота и приватне пензије, односно улагања у добровољне пензијске фондове. Иако клијенти осигуравајућег друштва и чланови добровољног пензијског фонда, по истеку трајања уговора, себи обезбеђују месечну своту новца, разлике постоје – осигурање се заснива на уплати договорене премије осигурања и на унапред одређеном начину исплате, а код добровољних пензијских фондова месечно се уплаћује договорена свота на лични рачун у фонду, а та сума се исплаћује после 53. године живота, односно 58. године. Уплатама се та средства акумулирају, а на дужи рок се увећавају за приходе од инвестирања фонда.

Као основна предност осигурања живота истиче се то што укључује заштиту од ризика и загарантовану осигурану суму, чија је висина унапред дефинисана уговором. Осигурање живота подразумева обезбеђење финансијске сигурности најближих у случају смрти осигураника, као и финансијску сигурност у случају радне не-

способности или инвалидности услед незгоде. Мешовито осигурање живота у случају смрти и доживљења је штедно осигурање које укључује ризик, што није случај са пензијским фондом. Такође, предност коју уживају људи који имају полису осигурања живота је остваривање права на припадајућу добит, која се исплаћује по истеку трајања уговора. Основна разлика између класичног животног осигурања и пензијског фонда је у преузимању ризика улагања. Осигурања преузимају ризик улагања за клијенте и они, по истеку трајања уговора о осигурању, добијају осигурану суму, која је загарантована уговором о осигурању, и целокупну приписану добит. Једна од предности улагања у добровољни пензијски фонд је свакако начин штедне кроз инвестирање, где је добровољност испред свега. Тако чланови сами бирају висину уплате, учесталост уплате, избор фонда, као и његову евентуалну промену, без икаквих ограничења, условљавања или губљења права која су обезбеђена законом. Опредељењем за инвестирање за будућност у добровољном пензијском фонду члановима се обезбеђује очување животног стандарда у данима старости. Следећа предност је, свакако, сигурност, где се кроз минималну уплату од 1.000 динара могу остварити адекватна примања у будућности. Акумулирана средства се улажу у сигурне хартије од вредности, непокретности и у новчане депозите код банака. Добровољни пензијски фондови тренутно нису суочени са великим проблемима због финансијске кризе у свету. Више утицаја има на остатак финансијског тржишта.

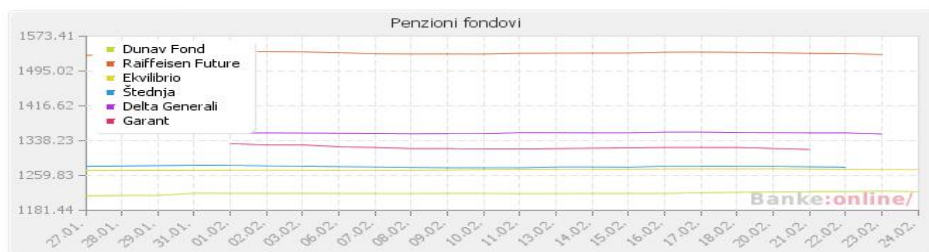
Као предност животног осигурања истиче се и тачно утврђен износ који се исплаћује за осигуране случајеве, као и осигурана сума која се у целости исплаћује по истеку осигураног периода. На почетку уговора осигураник и осигуравач споразумно утврђују осигурану суму, на коју је осигураник осигуран током целог периода трајања осигурања. Осигуравајућа кућа је дужна да корисницима осигурања исплати осигурану суму у случају смрти осигураника, без обзира на број уплаћених премија, под условом да су премије уредно плаћене и да је уговор активан.

Улога државе

Неспорна је улога државе у регулисању добровољног пензијског система, али се поставља питање колика она треба да буде у свакодневной пракси? Одговор може да буде само начелан: улога државе у добровољном пензијском систему је онолика колику је сама дефинише. С обзиром на значај и комплексност пензијске индустрије, те међуповезаност са осталим сегментима финансијског система, регулаторна и контролна функција државе је неспорна, у већем или мањем броју. Држава се, по правилу, директно укључује као активни покретач у процесима акумулације, инвестирања и дистрибуције, јер добровољно пензијско осигурање треба да има значајну ноту либералности и приватности. У начелу, заинтересованост државе за већим или мањим учешћем, као пасивном актеру, зависи од „државног улога“. Није ли таква ситуација и код акционарских друштава? Наиме, уколико се држава одлучи да стимулише добровољно пензијско осигурање фискалним инструментним пореским олакшицама и пореским подстицајима, логично је да ће тражити за себе већу „улогу“. А зашто и не би када на тај начин „улаже“ своја средства, правећи привремено дефицит у буџету, ако не дефицит онда опортунитетни трошак. Дакле, и

овде важи генерални принцип: веће улагање – веће ангажовање! Ипак, једно је сигурно, неко мора предложити, усвојити и спровести законску и подзаконску регулативу, а тај вид одговорности следује државне ресорне органе.

Потреба за регулацијом приватних пензија постоји због истих разлога због којих постоји и потреба за регулацијом у читавом финансијском сектору, дакле, промоција мобилизације и алокације средстава кроз систем који омогућава транспарентност, сигурност и стабилност, снижавање трошкова и који промовише квалитетно инвестиционо одлучивање. У контексту модела добровољног пензијског система за који се „изјашњава“ овај рад, на државним органима је велики и комплексан задатак. У чему се он састоји? *Прво*, потребно је донети Закон о добровољном пензијском осигурању, затим усвојити и применити подзаконска акта. *Друго*, уколико се у било којој секвенци укључе и осигуравајућа друштва, потребно је по што хитнијем поступку ревидирати Закон о осигурању, те подзаконска акта која ће дотаћи и везу осигуравајућих друштава са пензијским фондовима. *Треће*, неопходно је ускладити поменути регулативу са већ постојећом регулативом којом се уређује пословање финансијског тржишта. *Четврто*, потребно је обезбедити квалитетан информациони систем и кадровску структуру која ће дневно пратити тржишне процесе. *Пето*, треба промовисати систем код популације (потрошача) која још увек није довољно свесна потребе за оваквим обликом штедње. *Шесто*, потребно је обезбедити ефикасно функционисање и унапређење система у дугом року. Дакле, ако се темељи поставе како треба, онда ће и надградња имати веће шансе за успех. Преведено у контекст добровољног пензијског осигурања, уколико се креира адекватан модел пензијског осигурања и ако се он добро покаже у симулацији – шансе за успех су велике. Исто тако, уколико се донесе добра регулатива са механизмима контроле, учења и корекције, уколико постоји снага у економском систему за примену закона и услови за стабилност тржишта који омогућавају прилив капитала, постоји основ за успех.

Слика 1¹

¹ <http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/SHtednja-za-deblje-penzije.lt.html> преузето 28. 2. 2011.

Основне претпоставке и правци развоја добровољног пензијског осигурања

Термин „осигурање“ у нашој теорији и пракси употребљив је за три кључне делатности – за осигурање имовине и лица, за делатност добровољног пензијског и инвалидског осигурања и здравственог осигурања. Сличност и разлике ових видова осигурања у теорији нису довољно анализирани, али се може уочити да се ради о три одвојена система са одређеним сличностима, које термин „осигурање“ више истиче него што је реално стање.² Основни закони који регулишу осигурање имовине и лица су, наравно, Закон о осигурању и Закон о облигационим односима, док је основни закон који дефинише пензијско-инвалидско осигурање – Закон о основама пензијског и инвалидског осигурања. У Закону о основама пензијског и инвалидског осигурања дефинисане су основе тзв. првог стуба, тј. обавезног, државног пензијског осигурања. Основна начела која дефинишу поменути закон су: да су права из пензијског и инвалидског осигурања лична права и да се не могу преносити на друга лица; да права из пензијског и инвалидског осигурања не могу застарети, осим права на потраживање доспелих, а неисплаћених износа на основу пензијског и инвалидског осигурања; да се средства обезбеђују из доприноса који плаћају осигураници и послодавци; да се средства за повећање обавеза које настају услед стицања и остваривања права под посебним условима обезбеђују у буџету; да се права из пензијског и инвалидског осигурања обезбеђују, односно остварују преко фондова за пензијско и инвалидско осигурање. Основна права која се могу остварити на основу овог Закона су:

– право на старосну пензију – за случај старости; право на инвалидску пензију – за случај инвалидности;

– право на породичну пензију – за случај смрти. Уласком Србије у процес транзиције, проблем финансирања пензијских система по принципу „међугенерациске солидарности“ постао је веома изражен. Материјални статус осигураника све је лошији, а функционисање пензијских фондова у великој мери атакује на буџет Републике Србије. Реформа пензијског система је неминовна, али се пре уласка у тај процес морају детаљно сагледати позитивни и негативни ефекти сваког од могућих решења. Систем обавезног пензијског осигурања у Србији функционише по принципу „*pay as you go*“, тј. тренутно активно радно становништво путем доприноса финансира пензијске надокнаде тренутних пензионера. Примена оваквог система финансирања доводи у питање постојање било каквог „фонда“, јер се уплаћени доприноси одмах усмеравају за исплату пензијских надокнада и то све преко „прелазног рачуна“ – фонда. На садашње стање пензијског осигурања значајније су утицала демографска кретања, али и дешавања у националној економији. Негативни трендови природног кретања становништва (смањење нивоа фертилитета, повећање стопе морталитета) присутни су на нашем подручју више деценија, али су последњих неколико година све израженији. Чињеница да тренутна стопа фертилитета није довољна за „замену генерација“ је више него поражавајућа. Перманентно опадање привредних активности почело је 80-тих година прошлог века и кулмини-

² Мркшић Д., Милорадић Ј., Жарковић Н., Увод у осигурање и животна осигурања, Монарт, Сремска Митровица, 2006, стр. 246.

рало је увођењем санкција Савета безбедности УН и хиперинфлацијом почетком 90-тих година. Ослабљену привреду знатно је оптеретио и велики број расељених лица која су доселила у нашу земљу након ратних дешавања. Завршни удар на националну економију представљало је бомбардовање од стране НАТО-а.

Последњих тридесетак година нашу економију карактерише пропадање целокупне привредне активности, пад животног стандарда, пораст незапослености, неразвијеност тржишта рада, неефикасност законодавства и значајни политички притисци. Претходно описана демографска кретања и стање националне економије негативно су утицали на дешавања у обавезном пензијском осигурању: константно се повећава број корисника пензијских надокнада. У 2002. години однос броја активних осигураника и корисника пензијских надокнада износио је 1,16. Овакав однос условљен је како неповољним природним кретањем становништва и либералним условима пензионисања, тако и све већим бројем радно способних становника ангажованих у „свој економији” (становништво које није пријављено и не плаћа доприносе). Не може се изоставити чињеница да је висок проценат корисника инвалидских (31,6%) и породичних пензија (24%) у односу на укупан број корисника. Битно је напоменути да је однос активних осигураника и корисника пензијских надокнада који омогућава нормално функционисање пензијског система 3,5:1 (овај однос у нашој земљи је постојао 1981. године, након чега је уследио перманентни пад). Једно од могућих решења проблема било би повећање старосне границе за одлазак у пензију. Међутим, такво решење би изазвало проблем запошљавања младих људи, тј. проблем незапослености. Однос просечне пензијске надокнаде и просечне зараде креће се преко 70%, што је у поређењу са другим земљама света изузетно висок проценат (Немачка 45,2%, Македонија 42,8%, Велика Британија 38%, САД 34,7%). Посебан проблем представља чињеница да се значајан део (око 40%) укупног износа за пензије исплаћује непосредно из буџета, а преосталих око 60% из доприноса које плаћају осигуранници и послодавци. Када се узме у обзир реална чињеница да се значајан део буџета претходних година обезбеђивао из средстава која су добијена од приватизације, поставља се логично питање шта ће бити када се ускоро заврши приватизација путем продаје предузећа и када нестане значајан извор „пуњења” буџета. Изменом начина индексације пензијских надокнада могло би се постићи смањење односа пензијске надокнаде и просечне зараде. Износ пензијских надокнада је изузетно низак. Оне су на нивоу егзистенцијалног минимума. У 2002. години око 60% корисника пензијских надокнада примило је надокнаду мању од просечне. Такође, неопходно је напоменути и постојање кашњења у њиховој исплати. Стопа доприноса је по Закону о пензијском и инвалидском осигурању (из 2003. године) повећана са 19,6% на 20,6% (10,3% на терет послодавца и 10,3% на терет запосленог). Међутим, повећање стопе није допринело решењу проблема финансирања фондова, већ је имало потпуно супротан ефекат. До тога је дошло због отежаног функционисања великог броја предузећа, која имају великих потешкоћа око исплате зараде, али и због постојања „сиве економије”.³ Посматрајући функционисање пензијског осигурања у оваквим условима, намеће се закључак да је постојећи систем у кризи и да је неопходно спровођење реформе. Ре-

³ Др Татјана Ракоњац-Антић, „Добровољно пензијско осигурање (актуарска и финансијска анализа)“, Економски факултет, Београд, 2004, стр. 255

форма треба да обухвата: спровођење пакета мера које би од система обавезног осигурања створиле економски одржив, фискално подношљив систем који је у функцији економског развоја. Ове мере би се, поред осталог, односиле на измену обрачуна пензијских накнада и повећање старосне границе за стицање права за коришћење надокнаде, што је, донекле остварено изменом Закона у октобру 2005. године у Народној скупштини Србије.

Увођење система пензијског осигурања почива на три стуба:

– I стуб – обавезно пензијско осигурање, засновано на принципу међугенерациске солидарности.

– II стуб – обавезно пензијско осигурање, засновано на принципу индивидуалне капитализоване штедње. За његово увођење још не постоје потребни услови.

– III стуб – добровољно пензијско осигурање.

За увођење обавезног допунског пензијског осигурања (другог стуба) неопходно је доношење посебног закона. Нема дилеме да је и за добровољно пензијско осигурање потребан посебан закон, али је преовладало мишљење да је и постојећи Закон о осигурању довољан основ за увођење добровољног пензијског осигурања у нашу праксу. Примера ради, припрема за увођење другог стуба у Хрватској трајала је неколико година и подразумевала је, поред осталих мера, и доношење Закона о обавезним и добровољним пензијским фондовима и Закона о пензијским осигуравајућим друштвима и исплати пензија на темељу индивидуалне капитализоване штедње, као и многих других подзаконских аката. Такође, оформљена је Агенција за надзор пензијских фондова и осигурања (HAGENA) и централна државна институција за прикупљање доприноса и вођење индивидуалних рачуна осигураника – Средишњи регистар осигураника (REGOS). У условима какви су тренутно у нашој земљи – пораст незапослености, старење становништва, значајни политички притисци и постојање финансијског тржишта које је још увек у развоју, право решење је комбиновани приступ, који подразумева постојање I и III стуба. Обавезно пензијско осигурање је донекле незаменљиво, али за потпуно обезбеђење сигурне будућности, стимулисање штедње и привредног развоја неопходно је увођење добровољног пензијског осигурања.

Начела добровољних пензијских фондова

Основна начела на којима се заснивају добровољни пензијски фондови су:

- добровољност чланства;
- расподела ризика улагања;
- равноправност чланства;
- јавност рада;
- акумулација средстава.

Начело добровољности чланства подразумева, пре свега, потпуно слободан приступ добровољним пензијским фондовима, без било какве обавезности која је кључна карактеристика државног пензијског осигурања или тзв. првог стуба пензијског осигурања. Добровољност чланства подразумева и могућност слободног преласка члана са својим средствима из једног у други фонд, као и потпуно самостал-

ност у погледу висине и динамике уплата, што је управо обрнуто од начина на који функционише државни пензијски систем.⁴ Начело расподеле ризика улагања подразумева, пре свега, дисперзију ризика код улагања средстава која се налазе у добровољном пензијском фонду, при чему се мора водити рачуна не само о висини добити која се очекује, него и о сигурности улагања. Дакле, не сме се у намери да се оствари што већа добит, доводити у питање сигурност улагања. У економској теорији овакав приступ улагања подразумева тзв. конзервативну методу улагања средстава. Штедња за старост може бити једна од најзначајнијих инвестиција у животу. Планирање прихода у старости је дугорочни циљ. Да би се сачувао комфоран начин живота и после пензионисања, потребни су додатни приходи. Што корисник раније почне да штеди, пензија ће бити већа, јер, следећи математичку логику, средства имају више времена да се увећавају. Улога добровољног пензијског фонда је да се путем инвестирања прикупљених доприноса обезбеди очување, односно увећање њихове вредности, а тиме и износ приватних пензија. Штедња за старост је дугорочна штедња, па је функционисање ових фондова строго законски регулисано и предмет је сталне контроле од стране регулаторних тела државе, а у Србији ту функцију врши НБС. Државе често стимулишу штедњу за приватне пензије путем пореских олакшица. Приватне пензијске фондове спонзоришу предузећа, организације, појединци и синдикати, а постали су популарни када су људи почели да сумњају у могућности државних пензијских фондова.

Облици пензијских планова

У зависности од карактеристика разликујемо неколико пензијских планова.

По плановима са утврђеним доприносима (*defined contribution plans*) спонзор плана одговоран је да обезбеди само одговарајући износ средстава сваке године као допринос плану за квалификоване учеснике, тј. пензионере, при чему се не зна тачно колико ће пензија износити у будућности. Износ доприноса одређује се на различите начине, било као проценат од прихода запослених, било као део профита спонзора, итд. Спонзор учесницима плана не гарантује одређени фиксан износ пензија у будућности. Будуће пензије учесника зависе од успешности пословања самог пензијског фонда. Уколико се добро газдује средствима фонда, односно уколико инвестиције у различите финансијске инструменте буду ефикасне, јачаће финансијска снага и актива самог фонда, па ће самим тим долазити и до повећања пензија учесницима. На крају четвртог квартала 2007. године број уговора⁵ закључених са друштвима за управљање у Србији износи 158.461. Само такви планови су српским Законом и предвиђени.

По плановима са утврђеном исплатом (коришћу) (*defined benefit plans*) спонзор се обавезује да квалификованим учесницима (пензионерима) обезбеди одређени фиксни износ средстава у будућности (када оду у пензију). Висина пензије (кори-

⁴ Ерић, Д, „Финансијска тржишта и инструменти“, Чигоја штампа, Београд, 2003, стр. 216.

⁵ Извештај о раду ДПФ у IV кварталу 2007. године, страна 12. (извештај доступан на сајту НБС, адреса <http://www.nbs.rs>).

сти) коју ће пензионери добијати, по овој врсти планова, зависи од већег броја фактора: прихода учесника (запослених, тј. будућих пензионера), година радног стажа, очекивања у погледу висине будућих пензија, дужине периода коришћења и томе слично. Постоји већи број формула за одређивање висине пензије. Корисницима ова врста планова нуди већу сигурност у погледу социјалног мира, при чему се минималан износ пензије често може одредити у договору са синдикатима. Такође, код ових планова нема инвестиционог ризика. Спонзор гарантује одређени фиксни ниво пензије. Међутим, у овом случају пензионери могу да пропусте значајније повећање пензија које резултира из успешног портфолио менаџмента на финансијским тржиштима. Зато се понекад учесницима ових планова нуди могућност да комбинују пензијски план са полисама осигурања живота.

Хибридни пензијски планови (*hybrid pension plans*) представљају релативно нов феномен. У Србији је питање пензијских планова прецизно дефинисано.⁶ Од укупно уплаћених средстава на индивидуалне уплате (55.111.163,07 динара), највећи део (343.056.843,26 динара) чиниле су уплате послодаваца.⁷ Пензијски план је уговор између организатора пензијског плана који може бити послодавац, удружење послодаваца, професионалних удружења или синдиката и друштва за управљање, којим се организатор обавезује да уплаћује пензијске доприносе за своје запослене/чланове, а друштво за управљање да инвестира прикупљена средства. Пензијски допринос за пензијски план не може се одбијати од зараде без одобрења запослених. Члан пензијског плана којем престане радни однос код послодавца може да остане члан истог добровољног пензијског фонда или да изврши пренос рачуна у други фонд.

Право на повлачење средстава члан стиче са навршених 53 године живота. Изузетно, члан може раније повући средства у случају ванредних трошкова лечења или трајне неспособности за рад. Повлачење мора почети са навршених 70 година. У „златно доба“ пензијског осигурања фондови су у резерви имали новца за исплату и до по пет наредних пензија, а данас готово сваки радник у Србији издржава по једног пензионера, а за пензије, иако скромне, држава сваког месеца из буџета издваја 40 одсто додатних средстава. Минималну уплату у ДПФ одређује сваки фонд, већина ју је утврдила на нивоу од хиљаду динара. Код „Рајфајзен футуре“ овај износ тренутно је 1.200 динара, а утврђује се у висини од 10 одсто минималне бруто зараде у Србији. Члан може у свој фонд да уплаћује и више, већ према могућности, а не постоје никакве „санкције“ уколико се нека уплата „прескочи“. Новац стоји на личном рачуну члана фонда и увећава се за остварену добит. Портфолио менаџери друштва свакодневно анализирају могућности за улагање и, поштујући прописане законске оквире и инвестициону политику друштва, улажу имовину фонда којим друштво управља ради остваривања приноса за његове чланове. Остварени принос од улагања имовине фонда директно утиче на висину инвестиционе јединице фонда, која се свакодневно објављује у дневним новинама и на интернет страницима друштва за управљање.

⁶ Чланови 57, 58, 59, 60 и 61 Закона о добровољним пензијским фондовима и пензијским плановима, „Службени гласник РС“, бр. 85/2005.

⁷ Извештај о раду ДПФ у IV кварталу 2007. године, страна 8. (извештај доступан на сајту НБС, адреса <http://www.nbs.rs>)

Приватне пензије у Србији

Млади људи у Србији који одлуче да уплаћују минимални износ који у овом тренутку износи 1.000,00 динара⁸ на 25 година могу да рачунају да поред редовне пензије остварују месечни или тромесечни додатни приход у износу од 10.000,00 динара наредних десет година или да одмах подигну акумулирану суму новца у износу око 900.000,00 динара.

У Србији приватне пензије уплаћује око 175.000 грађана.⁹ Ако је период уплате дужи то је и већи износ пензије. Тако, на пример, ако неко уплаћује пензију у износу од 2.000,00 динара 30 година може да рачуна да ће наредних 10 година примате пензију у износу око 30.000,00 динара. Добра страна приватних пензијских фондова јесте да је то одличан вид штедње за старе дане. Такође, свака уплата не може се подићи пре 58. године живота,¹⁰ осим у случају тешке болести и смрти уплатиоца. У случају да корисник осигурање не доживи исплату своје пензије, право на акумулирана средства имају законски наследници.

Пензијски систем Србије функционише по истим принципима као у време СФРЈ и одржава га огромна државна субвенција, која се доста троши. Данашњи ПИО могао би функционисати само у некадашњој Југославији почетком 80-тих година прошлог века када је било 3 до 3,5 запослених на сваког пензионера. Али, у данашњим условима, када је број запослених и пензионисаних скоро једнак, пензијски систем тешко функционише и само захваљујући сталним интервенцијама, тј. субвенцијама државног буџета, он опстаје. Анализе су показале да се пензијски систем не може одржати ако се ослања само на један стуб финансирања. Због тога је Светска банка покренула реформу, увођењем добровољног пензијског осигурања, а у догледно време биће усвојен Закон о додатном пензијском осигурању.

Постоје три стуба реформи пензијског система. Најстарији пензијски систем базиран на фондовима има Чиле, од 1981, када су настале и компаније које су њима управљале. Приватизација пензијског система у Чилеу довела је до радикалне редистрибуције моћи од државе ка цивилном друштву, а радници су преобраћени у власнике капитала. Први стуб осигурања представља систем текућег финансирања (*pay as you go*) код којег се подразумева да постојећи запослени издвајају доприносе у државни фонд, из којег се исплаћују пензије тренутним пензионерима и он је заснован на систему међугенерациске солидарности. Други стуб чини обавезно приватно пензијско осигурање, систем у којем је послодавац обавезан да свим запосленима издваја одређени проценат из бруто плата на личне рачуне. Трећи стуб је добровољно пензијско осигурање и представља могућност било ког појединца да уплаћује на сопствени рачун онолико новца колико сам одреди. У Чилеу је обавеза запослених била да десет одсто зараде штеде на индивидуалним рачунима (други стуб), уз могућност да уплаћују додатне приносе највише још десет одсто зараде

⁸ Мисли се на период од 01. 01. 2006. до 18. 06. 2012.

⁹ Податак преузет са интернет странице: <http://www.24sata.rs/vesti/ekonomija/privatne-penzije-u-srbiji-uplacuje-175-000-korisnika/43538.phtml>, дана 12. 6. 2012.

¹⁰ Чланови који су закључили Уговор пре 2009. године закључили су Уговор осигурања приватне пензије до 53. године живота.

(трећи стуб), при чему се држава одрекла пореза на штедњу, као и на приходе који се добијају инвестирањем тих средстава. После 15 година пензије су у односу на *pay as you go* систем биле веће за 50 до 100 одсто, у зависности од тога о којој категорији пензија је реч. Дугорочно гледано, реформа пензијског система у Чилеу се више него исплатила тој земљи, јер је у приватни пензијски систем акумулирано више од 25 милијарди долара, што је у том тренутку представљало чак 50 одсто укупног домаћег производа (БДП) те латиноамеричке државе.

Запослени се не ослањају само на државну пензију, зато што им извор прихода чини више извора чиме се ствара заштита за старост и инвалидитет, а наслеђивањем пензије заштићени су чланови уже породице и остали корисници. Занимљиво је да пољопривредници, без обзира на то да ли уплаћују доприносе у Фонд земљорадника или не, могу да побољшају финансијску ситуацију у старости кроз приватну пензију. Приватни пензиони фондови, као моћни инвеститори, често уводе нове финансијске инструменте. Инвестиције фондова повећавају привредне активности, остварују нова радна места и стимулишу привреду уопште, а приватни послодавци јачају конкурентску позицију на тржишту рада.

Табела: Приказ броја корисника у фондовима у Србији¹¹

Период	04/11	05/11	06/11	07/11	08/11	09/11	10/11	11/11	12/11	01/12	02/12	03/12	04/11
Укупно корисника у фази акумулације	170.101	171.667	171.959	173.422	173.665	173.920	174.418	174.874	174.868	175.459	175.655	175.796	175.849
Промена броја корисника	1.063	1.566	292	1.463	233	265	498	456	-6	591	196	141	53
Повећање	1.557	2.001	639	1.805	571	615	873	900	586	923	590	648	606
Смањење	494	435	347	342	338	350	375	444	592	332	394	507	553
Просечна акумулирана средства у фази акумулације	61.768	62.460	64.340	65.172	65.917	66.605	67.941	69.306	71.183	72.481	74.469	76.335	77.675
Укупно корисника у фази повлачења	11	11	13	15	15	15	15	13	16	16	18	21	20
Просечна акумулирана средства корисника у фази повлачења (у РСД)	252.991	245.442	250.088	252.794	241.712	230.562	221.898	244.728	296.957	288.566	281.565	240.408	240.610

¹¹ Подаци преузети са сајта www.nbs.rs дана 18. 06. 2012. године из Статистичког анекса НБС од априла 2012. године. Промена броја корисника представља промену у укупном броју корисника у фази акумулације, у односу на претходни месец. Другим речима, то је разлика повећања и смањења броја корисника у фази акумулације, где повећање представља број нових корисника у систему, а смањење број корисника који су повукли средства у целости (нпр. једнократном исплатом) или су прешли у фазу повлачења (почели да примају програмиране исплате). Податак о повећању и смањењу броја корисника доступан је од јануара 2009.

Искуства неких европских земаља у окружењу¹²

Као што смо видели финансирање пензија у Чилеу замењено је приватним пензијским системом са потпуним финансирањем и управљањем. Наравно, у Србији се ова реформа још дуги низ година неће десити. Пензијским фондовима треба да управљају јаке компаније које морају да имају план дефинисаних приноса код којег се 10% зарада штеди на индивидуалним рачунима. Након 20 година постојања оваквих фондова резултира са преко 35 милијарди долара акумулираних у приватни пензијски систем, што је око 40% БДП-а.

У Бугарској се пензијски систем састојао од три стуба: државног, обавезног и добровољног приватног пензијског осигурања. Трећи стуб почео је да се развија још 1994. године са првом појавом приватних пензијских фондова, па је касније држава донела и одговарајући закон. Македонија је од 01.01.2004. године увела први и други стуб пензијског осигурања, док трећи стуб тек треба да развија. Словачка је 2005. године увела други стуб и тако заокружила свој пензијски систем. У Мађарској су добровољни пензијски фондови почели да се оснивају 1994. године. Држава врши надзор, али не гарантује за прикупљена средства. Хрватска представља пример успешно извршене реформе пензијског система. Још 2002. године истовремено је увела други и трећи стуб. Држава подстиче индивидуалну штедњу у добровољне пензијске фондове тако што додатно уплаћује око 25% на средства осигураника. Почеком 2002. године сви запослени до 40 година живота постали су чланови обавезних пензијских фондова, а свима до 50 година живота дата је могућност да се у року од 6 месеци укључе у други стуб.

Закључак

Према регионалним стандардима, положај система обавезног пензијског осигурања у Србији, који чини 1/3 консолидоване јавне потрошње и издатака за пензије као део ДБП-а, високи су. Кашњење у исплати пензија, високи буџетски трансфери, као и најактуелније демографске промене, односно погоршање односа броја запослених и броја пензионера, показују да је реформа пензијског система неопходна, како би се унапредила финансијска позиција и средњорочна одрживост пензијских фондова. Основе пензијске реформе састоје се у унапређењу регулативе која ће, поступним померањем старосне границе и променом начина и динамике усклађивања пензија, омогућити смањење дефицита пензијских фондова у кратком периоду. Мере унапређења евидентирања (јединствени регистар доприноса на индивидуалној основи), контроле, поједностављења плаћања доприноса довешће до подизања прихода пензијских фондова.

Добровољно пензијско осигурање је добар извор додатне пензијске надокнаде. У том систему до сада су код нас највише партиципирали запослени у јавним предузећима. Међутим, у условима када је просечна зарада у Србији ниска и када велики број запослених прима минималне зараде не може се очекивати масовно укључивање запослених у тај вид осигурања. Истовремено, један део добростојећих

¹² Ристић, Ж., Управљање финансијама, здравственог и пензионог осигурања, ВПШ, Чачак, 2006, стр. 1–35.

грађана већ се укључио у неке видове осигурања живота, тако да се и у тој структури становништва не може очекивати већи број учесника. Како буде растао животни стандард и просечна зарада и како пореска политика буде стимулисала овај вид осигурања повећаваће се и број заинтересованих за добровољно пензијско осигурање. У условима када постоји високи дефицит текућег финансирања – I стуба пензијских фондова, подобније је подстицати развој III стуба, добровољних, приватних пензијских фондова, него развијати II стуб, јер он подразумева смањени прилив средстава у I стуб због преноса обавезе уплате дела доприноса у II стуб. Подстицање развоја додатног добровољног пензијског система треба да омогући дугорочну одрживост система. Једна од најважнијих претпоставки за успех реформе пензијског осигурања у Србији је приближавање њених циљева грађанима кроз адекватно објашњавање и популаризацију које би довеле до широке друштвене подршке даљим економским реформама. Подстицање развоја III стуба – добровољног пензијског осигурања на стриктним основама које ће обезбедити максималну одрживост вредности уплаћених средстава, тј. најмање ризика, треба да доведе и до развоја тржишта капитала, поспешивања развоја и подизања нивоа запослености. Могућности за раст добровољних пензијских фондова су и даље значајне.

Литература

1. Мркшић, Д., Милорадић, Ј., Жарковић, Н, Увод у осигурање и животна осигурања, Монарт, Сремска Митровица, 2006.
2. Ракоњац Антић, Т., Добровољно пензијско осигурање (актуарска и финансијска анализа), Економски факултет, Београд, 2004.
3. Арсић, В., Претпоставке и перспективе реформе пензијског система у Србији, ФИНАНСИЈЕ – часопис за теорију и праксу финансија, година LX, Бр. 1-6/2005.
4. Ерић, Д., Финансијска тржишта и инструменти, Чигоја Штамп, Београд, 2003.
5. Живковић, А. и Комазец, С., Монетарна економија, Економски факултет, Београд, 2006.
6. Живковић, А. и др., Пословна политика банака, Београд, 1997.
7. Васиљевић, Б., Основи финансијског тржишта, Београд, 1997.
8. Ристић, Ж., Тржиште капитала, Београд, 1990.
9. Ристић, Ж., Управљање финансијама, здравственог и пензионог осигурања, ВПШ, Чачак, 2006.
10. Павловић, М., Тржиште капитала у Србији, мастер рад, Привредна академија, Нови Сад, 2008.
11. Бејатовић, М., Берзе и берзанско пословање, Привредна академија, Нови Сад, 2008.
12. Тепавац, Р., Институционални инвеститори на међународном тржишту, Београд, 2008.
13. Закон о добровољним пензијским фондовима и пензијским плановима, „Службени гласник РС“, бр. 85/2005.
14. Закон о банкама, „Службени гласник РС“ број 107/2005.
15. Закон о хартијама од вредности, „Службени гласник РС“ 47/2006.

Интернет странице:

1. <http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/bilten%20strucna%20misljenja/bilten%2012-2011.pdf>, коришћен дана 10. 09. 2011.
2. http://www.nbs.rs/internet/latinica/62/62_2/dpf_01_12.pdf, коришћен дана 22. 06. 12.
3. <http://www.ekapija.com/website/sr/page/588066>, коришћен дана 18. 06. 2012.
4. <http://www.reosiguranje.com/vesti/1210-privatni-penzijski-fondovi-ili-ivotno-osiguranje.html>, коришћен дана 20. 06. 2011.
5. <http://www.24sata.rs/vesti/ekonomija/vest/privatne-penzije-u-srbiji-uplacuje-175-000-korisnika/43538.phtml>, коришћен дана 12. 06. 2012.
6. <http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/SHtednja-za-deblje-penzije.lt.html>, коришћен дана 28.02.2011.